

JAN GÓRECKI¹

JUBILEUSZOWY RAPORT UNDP O POZIOMIE ŻYCIA LUDNOŚCI ŚWIATA²

To kolejne, jak zwykle fascynujące studium przedstawiające poziom i zmiany życia ludności świata opisane w formie analizy porównawczej za pomocą kilku syntetycznych wskaźników i zestawień statystycznych obejmujących wszystkie kraje świata i terytoria. Jest to już 20. doroczny raport, przygotowywany systematycznie i w podobny sposób od 1990 roku, ale za każdym razem z uzupełnieniami i kładący nacisk na inny wybrany problem rozwoju.

Raport za 2010 rok jako główne motto analizy i oceny przyjął hasło: „Ludzie są prawdziwym bogactwem narodu” (People are the real wealth of a nation). Ten jubileuszowy raport stanowi więc szczególny wkład w poznanie rozwoju ludzkości i zmieniających się warunków jej egzystencji, której główne i syntetyczne wskaźniki świadczą o stałym, ale wciąż niedostatecznym postępie. Należy podkreślić, że okres ostatnich dwudziestu lat przyniósł istotny postęp w wielu aspektach i warunkach życia ludności. Dziś, na początku XXI wieku, większość ludzi żyje zdrowiej i dłużej, jest lepiej wykształcona i ma szerszy dostęp do środków życia i usług. Dzieje się tak nawet w krajach najbiedniejszych, w których w ostatnim roku ulegał poprawie wpływ ludności na życie publiczne, w tym na podejmowane decyzje, wybór władz i uczestnictwo w procesie rządzenia (choćby ostatni przykład Egiptu i Tunezji). Na pewno osiągnięty postęp nie jest zadowalający, a w wielu krajach wciąż wysoce niedostateczny. Ludność w niektórych regionach południowej Afryki i w dawnych krajach Związku Sowieckiego odczuła nawet regres, szczególnie w poziomie zdrowia i długości życia.

W omawianym raporcie wprowadzone zostały nowe, bardziej pogłębione wskaźniki, charakteryzujące poziom zmian rozwoju warunków życia ludno-

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (e-mail: jgorecki@irwirpan.waw.pl).

² ONZ-owski Program Rozwoju (UNDP) opublikował w ubiegłym roku kolejny już 20. doroczny raport o poziomie i zmianach życia ludności świata w jego 194 krajach i terytoriach.

ści, które uwzględniają dokonany postęp w teorii i narzędziach mierzenia nierówności i ubóstwa w procesach życia ludności i ich zmian. W procesie oceny rozwoju poziomu życia ludzkości coraz bardziej zwracamy uwagę na to, że ma on prowadzić do „powiększenia możliwości wyboru”, podkreślając prawo, a nie szansę do bycia zdrowym, lepiej wykształconym i posiadania wyższego ekonomicznego standardu życia. Podkreśla się też, że postęp ten musi także obejmować prawo do politycznej wolności oraz respektowanie praw człowieka. Powyższe aspekty procesów oceny poziomu życia ludności znajdują pozytywne przyjęcie w opinii rządów, stowarzyszeń społecznych i badaczy, a ich nowatorskie znaczenie znajduje szeroki pozytywny rezonans i zaangażowanie mediów.

Materiał statystyczny i analiza 20. raportu pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że poziom życia i rozwoju ludności świata w 2010 roku był na znacznie lepszym poziomie niż w 1990 czy 1970 roku, a więc przed 20 czy 40 laty. W ujęciu syntetycznym oznacza to, że ogólny wskaźnik poziomu życia ludności (HDI) w ostatnich 20 latach wzrósł o 18%, a w okresie 40 lat – o 41% i obejmował poprawę łączną zagregowanych wskaźników, takich jak: długość życia, analfabetyzm, uczestnictwo w nauczaniu szkolnym oraz poziom dochodów.

Wśród 135 krajów objętych analizą w latach 1970–2010, które stanowią 92% ludności świata, tylko 3 kraje, tj. Demokratyczna Republika Konga, Zambia i Zimbabwe, miały niższe wskaźniki HDI niż w 1970 roku. Niestety zróżnicowanie wskaźników rozwoju jest nadal duże, gdyż w ciągu minionych 40 lat 1/4 liczby krajów rozwijających się odnotowała wzrost wskaźnika HDI tylko o 20%, a równocześnie 1/4 tych krajów odnotowała wzrost HDI o 65%. Wzrost poszczególnych wskaźników, tworzących łącznie wskaźnik syntetyczny (HDI), także wykazał istotne zróżnicowanie. I tak poprawa jakości zdrowia była znaczna, ale powolna, a w 19 krajach wykazywała zahamowanie lub pogorszenie, w tym we wspomnianych już krajach afrykańskich i niektórych krajach byłego Związku Sowieckiego. Postęp w kształceniu był znaczący i dotyczył zarówno liczby objętych kształceniem, jak i poprawy jego poziomu, choć spośród tych cech systemu edukacji silniejszy był wzrost ilości niż jakości. Postęp w podniesieniu dochodów był szczególnie zróżnicowany, a jego wzrost nie był zbieżny z postępem w poziomie zdrowia i edukacji. Rozbieżność powyższa wynika zapewne z tego, że tempo rozwoju krajów bogatych było szybsze niż krajów biednych, a poziom dochodów charakteryzowało bardzo duże zróżnicowanie. A zatem podsumowując powyższe zjawiska, można powiedzieć, że poprawa poziomu życia ludności w ujęciu globalnym w ostatnich kilku mijających dekadach była duża, lecz „przepaść” w poziomie rozwoju ludności w przekroju świata, choć uległa zwięźeniu, to nadal pozostaje głęboka.

Na koniec pragnę podkreślić dwa problemy, które po raz pierwszy zostały podjęte w jubileuszowym 20. raporcie. Po pierwsze raport ten wprowadza nowy wskaźnik (MPI – Multidimensional Poverty Index), po polsku – wielowymiarowy wskaźnik ubóstwa, pozwalający na równoczesne uwzględnienie różnych przejawów ubóstwa i wzajemnie się nakładających jego cech. Wskaźnik ten może być obliczany dla różnych regionów, grup etnicznych lub innych grup ludno-

ści. Po drugie w raporcie tym bardzo wyraźnie zwraca się uwagę na fakt, że rozwój ludzkości nie dotyczy tylko zdrowia, kształcenia i dochodu, ale także aktywnego zaangażowania w procesy rozwoju, których warunkiem jest wolność i prawo wyboru takiego życia, które pozwala spełnić wyznawane wartości. Te zjawiska w procesie rozwoju ludzkości jest znacznie trudniej mierzyć i oceniać, ale nie może to oznaczać, że mogą być one ignorowane lub lekceważone. Wróćmy jednak jeszcze do wielowymiarowego wskaźnika ubóstwa (MPI). Szacuje się, że około 1,75 mld ludzi w 104 krajach świata, tj. 1/3 ich całej populacji, żyje w warunkach „wielowymiarowego ubóstwa”. Obliczono, że w tych krajach 1,44 mld ludzi żyje, mając do dyspozycji 1,25 USD na dzień i na osobę, czyli poniżej powszechnie przyjmowanej wielkości 2 USD na dzień. Zróżnicowanie między krajami w tym zakresie jest ogromne i obejmuje od 3% ludności w Afryce Południowej do 69% w Nigrze i 45% w Lesotho, Gabonie czy Swaziland. Wśród ogólnej liczby ludności żyjącej w ubóstwie (1,75 mld) ponad 1/4, tj. około 460 mln, żyje w Afryce, a połowa w najbardziej ludnym regionie świata, tj. Azji Południowej (około 850 mln).

Na koniec krótka ilustracja liczbowa omawianego raportu. W raporcie wskaźnik HDI obliczono dla 169 krajów i 25 oddzielnie wyróżnionych krajów lub terytoriów. Dla uproszczenia zajmiemy się tylko tą pierwszą liczbą – 196 krajów zostało podzielonych na następujące grupy: 1) bardzo wysoko rozwinięte, 2) wysoko rozwinięte, 3) średnio rozwinięte, 4) nisko rozwinięte oraz kraje rozwijające się, z uwzględnieniem poszczególnych regionów geograficznych. Tabela 1 przedstawia ranking, czyli kolejność według wskaźnika HDI dla 169 krajów ułożonych według alfabety w języku angielskim. Pozycję nr 1, a więc z najwyższym wskaźnikiem HDI, zajmuje Norwegia, a pozycję ostatnią, nr 169, z najniższym wskaźnikiem – Zimbabwe, Polska zajmuje 41 miejsce.

W tabelach 2 i 3 przedstawiono syntetyczne zestawienia HDI dla wyróżnionych grup krajów według poziomu rozwoju i geograficznej przynależności regionalnych. W tych zestawieniach obok HDI podano także wartości dla kilku jego składowych, a więc długości życia w latach, przeciętnej liczby lat nauki szkolnej oraz wysokości dochodu narodowego brutto w USD na głowę w 2010 roku.

Przedstawione dane ilustrują w sposób jednoznaczny wielkie zróżnicowanie tych wskaźników między grupami zarówno według poziomu rozwoju, jak i według wyodrębnionych regionów geograficznych. Tak więc w grupach poziom rozwoju wartość HDI w krajach najbardziej rozwiniętych jest ponad 2-krotnie większy niż w grupie krajów bardzo słabo rozwiniętych, ale te same grupy w poziomie dochodu narodowego na głowę różnią się 26-krotnie, w liczbie lat wykształcenia szkolnego – 3-krotnie, a długość życia różni się o 20 lat (tabela 2). Różnice w grupach regionalnych w ujęciu geograficznym są znacznie mniejsze, na co zapewne wpływa istotne jednak zróżnicowanie krajów w poszczególnych regionach (tabela 3).

TABELA 1. Ranking według poziomu wskaźnika rozwoju ludzkości (HDI) w 2010 roku w układzie alfabetycznym w języku angielskim

TABLE 1. Ranking of Human Development Indicators in 2010 in alphabetic list in English

Afghanistan	155	Germany	10	Norway	1
Albania	64	Ghana	130	Pakistan	125
Algeria	84	Greece	22	Panama	54
Andorra	30	Guatemala	116	Papua New Guinea	137
Angola	146	Guinea	156	Paraguay	96
Argentina	46	Guinea-Bissau	164	Peru	63
Armenia	76	Guyana	104	Philippines	97
Australia	2	Haiti	145	Poland	41
Austria	25	Honduras	106	Portugal	40
Azerbaijan	67	Hong Kong, China (SAR)	21	Qatar	38
Bahamas	43	Hungary	36	Romania	50
Bahrain	39	Iceland	17	Russian Federation	65
Bangladesh	129	India	119	Rwanda	152
Barbados	42	Indonesia	108	Sao Tomé and Principe	127
Belarus	61	Iran, Islamic Republic of	70	Saudi Arabia	55
Belgium	18	Ireland	5	Senegal	144
Belize	78	Israel	15	Serbia	60
Benin	134	Italy	23	Sierra Leone	158
Bolivia, Plurinational State of	95	Jamaica	80	Singapore	27
Bosnia and Herzegovina	68	Japan	11	Slovakia	31
Botswana	98	Jordan	82	Slovenia	29
Brazil	73	Kazakhstan	66	Salomon Islands	123
Brunei Darussalam	37	Kenye	128	South Africa	110
Bułgaria	58	Korea, Republic of	12	Spain	20
Burkina Faso	161	Kuwait	47	Sri Lanka	91
Burundi	166	Kyrgyzstan	109	Sudan	154
Cambodia	124	Lao People's Democratic Republic		Suriname	94
Cameroon	131	Latvia	48	Swaziland	121
Canada	8	Lesotha	48	Sweden	9
Cape Verde	118	Liberia	141	Switzerland	13
Central African Republic	159	Libya Arab Jamahiriya	162	Syrian Arab Republic	111
Chad	163	Liechtenstein	6	Tajikistan	112
Chile	45	Lithuania	44	Tanzania,	
China	89	Luxembourg	24	United Republic of	148
Colombia	79	Madagascar	135	Thailand	92
Comoros	140	Malawi	153	The former Yugoslav	
Congo	126	Malaysia	57	Republic of Macedonia	71
Congo, Democratic Republic of the	168	Maldives	107	Timor-Leste	120
Costa Rica	62	Mali	160	Togo	139
Côte d'Ivoire	149	Malta	33	Tonga	85
Croatia	51	Mauritania	136	Trinidad and Tobago	59
Cyprus	35	Mauritius	72	Tunisia	81
Czech Republic	28	Mexico	56	Turkey	83
Denmark	19	Micronesia,		Turkmenistan	87
Djibouti	147	Federated States of	103	Uganda	143
Dominican Republic	88	Moldove, Republic of	99	Ukraine	69
Ecuador	77	Mongolia	100	United Arab Emirates	32
Egypt	101	Montenegro	49	United Kingdom	26
El Salvador	90	Morocco	114	United States	114
Equatorial Guinea	117	Mozambique	165	Uruguay	52
Estonia	34	Myanmar	132	Uzbekistan	102
Ethiopia	157	Namibia	105	Venezuela, Bolivarian	
Fiji	86	Nepal	138	Republic of	75
Finland	16	Netherlands	7	Viet Nam	113
France	14	New Zealand	3	Yemen	133
Gabon	93	Nicerague	115	Zambia	150
Gambia	151	Niger	167	Zimbabwe	169
Georgia	74	Nigeria	142		

TABELA 2. Poziom wskaźników rozwoju ludzkości (HDI) oraz jego wybranych składowych według grup poziomu rozwoju krajów w 2010 roku

TABLE 2. Human Development Indicators and their components according the groups of the countries in 2010

Grupy krajów	Wartość HDI	Długość życia [lata]	Liczba lat nauki szkolnej	Dochód narodowy brutto na głowę [USD]
Średnio świat	0,624	69,3	7,4	10 631
Kraje bardzo wysoko rozwinięte	0,878	80,3	11,3	37 225
Kraje wysoko rozwinięte	0,717	72,6	8,3	12 286
Kraje średnio rozwinięte	0,592	69,3	6,3	5 134
Kraje słabo rozwinięte	0,393	56,0	4,1	1 490
Kraje bardzo słabo rozwinięte	0,386	57,7	3,7	1 393

TABELA 3. Poziom wskaźników rozwoju ludzkości (HDI) oraz jego wybranych składowych w krajach rozwijających się według regionów geograficznych w 2010 roku

TABLE 3. Human Development Indicators and their components in developing countries and the geographical regions in 2010

Grupy krajów rozwijających się w regionach geograficznych	Wartość HDI	Długość życia [lata]	Liczba lat nauki szkolnej	Dochód narodowy brutto na głowę [USD]
Kraje arabskie	0,588	69,1	5,7	7 861
Azja Wschodnia i Pacyfik	0,643	72,6	7,2	6 403
Europa i Azja Centralna	0,702	69,5	9,2	11 462
Ameryka Łacińska i Karaiby	0,704	74,0	7,9	10 642
Azja Południowa	0,516	65,1	4,6	3 417
Afryka poniżej Sahary (Subsahara)	0,389	52,7	4,5	2 050